

วิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของวัดปัญญาันทาราม จ.ปทุมธานี
An Analytical Study of Buddhadhamma Propagation's Model of
Wat Panyanantaram, PathumThani

ดร.แสวง นิลนามะ^๑

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องวิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของวัดปัญญาันทาราม จ.ปทุมธานี มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ ๑. เพื่อศึกษาแนวคิดและรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของวัดปัญญาันทาราม ๒. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การประยุกต์ใช้แนวคิดและรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของวัดปัญญาันทาราม โดยใช้วิธีศึกษาจากเอกสารสำคัญและสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงแล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ ซึ่งผลการวิจัยพบว่าวัดปัญญาันทารามสร้างขึ้นจากเจตนารมณ์ของพระพรหมมังคลาจารย์(ปัญญาันทิกขุ) ที่มุ่งมั่นให้วัดนี้เป็นตัวอย่างหรือต้นแบบของความสะอาด-สว่าง-สงบ ให้เป็นที่สร้างพระ สร้างคน สร้างเยาวชนของชาติ สร้างศาสนทายาทให้มีชีวิตอยู่ในโลกอย่างถูกต้องเรียบร้อยดีงามตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา ไม่ให้ตกอยู่ในอำนาจวัตถุนิยมโดยได้รับอิทธิพลจาก ๓ น. คือ แนวคิดจากพุทธจริยาวัตรในสมัยพุทธกาลตามที่ปรากฏในคัมภีร์ แนวทางหรือวิถีจากสวนโมกขพลารามของพุทธทาสภิกขุ และแนวทำจากวัดชลประทานรังสฤษดิ์ของท่านปัญญาันทิกขุรวมถึงหลักการ ๕ ดีของท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านปัญญาันทิกขุ และท่าน ส.ณ.สุภโร(สง่า ณ ระนอง สุภโร) ซึ่งปัจจุบันมีผลให้วัดนี้มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ไม่เหมือนใครคือมีแนวคิดและรูปแบบเฉพาะในการเผยแผ่พุทธธรรมด้วยการประยุกต์รูปแบบใหม่อธิบายความหมายตีความใหม่ผ่านการสร้างสรรค์ ๕ ด้านคือด้านบุคคล ด้านอาคารสถานที่ให้มีมิติพุทธศิลป์เชิงปริศนาธรรม ด้านสื่อสิ่งพิมพ์เช่นวารสาร มีสถานวิทยุเผยแผ่ธรรม ด้านโครงการกิจกรรม และด้านศาสนพิธี โดยมีเป้าหมายหลัก ๒ ประการ คือ เพื่อให้คนเข้าวัดเพราะธรรมะมากกว่าเข้าวัดเพราะหาของดี และเพื่อให้เกิดการสร้างความคิดควบคุมคนแก่ เน้นแนวคิดและรูปแบบ ๓ ป. คือ ประโยชน์ ประหยัด และปริศนาธรรม(ได้ปัญญา) ที่สำคัญนั้น ยังได้สร้างก่ออัตลักษณ์เฉพาะของวัดนี้ขึ้นมา ๒ อย่าง คือมีสิ่งที่ควรหาให้พบ ๑๙ อย่าง และสิ่งที่ทำอย่างไรก็ไม่พบ ๑๒ อย่าง ซึ่งถือเป็นการสร้างแรงจูงใจให้พุทธศาสนิกชนสนใจเข้าวัดปัญญาันทารามเพื่อศึกษาธรรมะและปฏิบัติธรรมแสวงหาสิ่งดังกล่าวให้พบ

คำสำคัญ: การเผยแผ่พุทธธรรม, วัดปัญญาันทาราม

^๑ป.ธ.๗, พธ.บ.(ปรัชญา), พธ.ม.(ปรัชญา), พธ.ด.(พุทธศาสนา) หัวหน้าภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

This research is an analytical study of Buddhadhamma Propagation's Model of Wat Panyanantaram, PathumThani, there are two objectives; 1) to study the concept and model of propagating Buddhadhamma of Wat Panyanantaram, and 2) to analytically study of the application of concept and model of its. This is the method of documentary study and deeply interview to participants and it is analyzed. The result of study is found that Wat Panyanantaram was billed by PhraBrahmamanglajarn (Pannananda Bhikkhu) who was engrossed in developing this temple to be example or model of clean, clear, and calm, to create monk, man, generation, religious heir to live in the world correctly, to live properly in Buddhist principles. It is not fall into the power of materialism which gets influences from three ways, e.g., the concept of the Buddha's conduct in Buddha's time, the concept or the way of Buddhadasa Bhikkhu's Suanmokkhapalaram, and the concept of Pannananda Bhikkhu's Wat Chonprathanrangarit, this is also included the five good principles of Buddhadasa Bhikkhu, Pannananda Bhikkhu, and S.N.Subharo. In the present, this temple is different from another; it has identity of propagation Buddhism that is the concept and model of propagation Buddhadhamma along with application of new model to explain meaning or interpretation through the creation in the five ways; personnel, building, mass media, activity, and ritual. It is of two goals; to be able people interest the Dhamma more than material things, and to control an intelligent one by the goodness, it emphasized the concept and model in three points; benefit, saving, and Dhamma puzzle, the important thing that creating an identity of this temple is there should be found of nineteen things, and it could not found of twelve things, this is very motivation for study and practice of Buddhist.

Keywords: Buddhadhamma Propagation, Wat Panyanantaram

๑. บทนำ

โลกปัจจุบันอยู่ภายใต้กระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ส่งผลให้สังคมมนุษย์หันหลังให้ศาสนากลายเป็นกลุ่มผู้ไร้ศาสนาหรือศาสนา(Irreligion)แล้วมองศาสนาว่าไร้คุณค่าไม่มีประโยชน์ต่อชีวิตตนและสังคม ขณะที่บางกลุ่มหนึ่งหันหน้าเข้าหาศาสนาด้วยความเชื่อหรือศรัทธาแบบงมงายลุ่มหลงไปในเชิงไสยศาสตร์สิ่งศักดิ์สิทธิ์ลึกลับเข้มขลังมีพลังซ่อนเร้นดลบันดาล^๒ จากปรากฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นการมองศาสนาแบบผิวเผินแค่ภายนอกคือเกี่ยวข้องกับแค่เรื่องปากท้องในชีวิตประจำวันหรือเพื่อความปลอดภัยของชีวิตร่างกาย และทรัพย์สินของคนในครอบครัวและสังคมเท่านั้น ตลอดถึงชี้ให้เห็นว่าศาสนิกชนยังขาดอุดมคติสูงสุดทางศาสนาด้วยการศึกษาอย่างลึกซึ้งจากแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ เช่น คัมภีร์และมีสัมมาปฏิบัติอย่างจริงจังจนเข้าใจอย่างถูกต้องถึงขั้นระดับดับทุกข์แก้ปัญหาชีวิตได้เองในระดับหนึ่งหรือ

^๒ ดู วิทย์ วิศทเวทย์, **ปรัชญาทั่วไป มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : บริษัทอักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, ๒๕๓๖. กุลลิตี มุทธากรลิน, **ไทยยุควัฒนธรรมทาส**, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชซิง, ๒๕๔๑), หน้า ๖๕. และดูเพิ่มเติมใน http://archive.lib.cmu.ac.th/full/T/2551/phil0351yc_ch2.pdf (เข้าถึงเมื่อ ๑๑/๙/๕๖)

พัฒนาในระดับสูงขึ้นไปเพื่อเป้าหมายสูงสุดตามหลักพระพุทธศาสนาคือพระนิพพาน^๓

พระธรรมโกศาจารย์(พุทธทาสภิกขุ) เคยกล่าวไว้ว่า เหตุปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดภาวะเช่นนี้ อาจเป็นเพราะสถาบันสงฆ์ในพุทธศาสนายุคหลัง ได้ขาดจุดยืนที่จะสร้างแรงจูงใจด้วยการสร้างเอกลักษณ์เฉพาะตัวในด้านการเผยแผ่พุทธธรรม อีกทั้งยังขาดแนวคิดและรูปแบบที่แปลกใหม่ในการทำให้ชาวพุทธหันหน้ากลับมาสนใจศึกษา(ปริยัติ) การนำมาปฏิบัติประยุกต์ใช้(ปฏิบัติ) และเกิดสัมฤทธิ์ผลคือความสุขสงบร่วมเย็นอย่างต่อเนื่องมั่นคง(ปฏิเวธ) เท่าที่ทำกันอยู่ตายนั่นก็ออกไปจะหนักไปทางไสยศาสตร์เสียส่วนมาก^๔ ดังนั้นภาพรวมของการเผยแผ่พุทธธรรมในปัจจุบันจึงดูขาดมิติแนวคิดและรูปแบบในการเผยแผ่พุทธศาสนาทั้งในเชิงรุกและเชิงรับ หากแต่เป็นไปเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมแบบดั้งเดิมไว้ไม่ให้สูญหายเท่านั้น ขาดการอธิบาย ตีความใหม่ในเชิงประยุกต์แนวคิด รูปแบบเนื้อหาให้คนรุ่นใหม่สนใจศึกษา เข้ามาปฏิบัติจนเข้าใจและนำไปปรับใช้

^๓ ดูรายละเอียดใน วินย.อ.(ไทย) ๑/๒๖๔; ม.อ.(ไทย) ๓/๑๔๗/๕๒๓; อง.อ.(ไทย) ๔/๔๗/๓๙๑.

^๔ อ่านรายละเอียดใน พุทธทาสภิกขุ, **พุทธศาสนากับไสยศาสตร์**. (ไชยา : สัจจธรรมพิมพ์, ๒๕๓๔)

ในชีวิตประจำวันได้อย่างจริงจัง ขณะที่เยาวชนในปัจจุบันมองว่าธรรมะเป็นเรื่องไกลตัว และเป็นเรื่องของคนแก่ มิใช่หน้าที่ของเยาวชนคนหนุ่มสาวที่จะต้องนำมาเป็นธุระศึกษา(ปริยัติ)ทดลองลงมือทำ(ปฏิบัติ) จนเกิดผลจริงในชีวิต(ปฏิเวธ) ภาวะเช่นนี้ มีผลให้ชาวพุทธขาดโอกาสที่จะได้พัฒนาชีวิตให้งดงามทั้งในเบื้องต้นด้วยศีล งดงามทั้งในท่ามกลางด้วยสมาธิ และงดงามในที่สุดด้วยปัญญา เหมือนไก่ลือกินต่าง^๕ นอกจากพระสงฆ์จะไปออกไปเผยแผ่แล้ว เมื่อชาวพุทธเข้ามาในวัดวาอาราม ยังขาดการอธิบายหลักธรรม และพิธีกรรมให้เป็นที่สนใจ กล่าวในแง่หนึ่งก็คือขาดการตอบสนองความต้องการของสังคมตามหลักการที่พระพุทธองค์ทรงกำชับให้พระสงฆ์ ๖๐ ออกไปเผยแผ่พุทธศาสนาครั้งแรกว่า

ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์แก่กุลและมีความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ ขอจงอย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ ครบบริสุทธ์บริบูรณ์ สัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีธูลีคือกิเลสในจักขุน้อยมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อม

เสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี ภิกษุทั้งหลายแม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม”^๖

อีกทั้งแนวคิดและรูปแบบการสร้างวัดวาอารามเพื่อการเผยแผ่พุทธธรรม นับวันจะยิ่งขาดมิติการอธิบายความหมายดีความ ประยุกต์ใช้เทคนิควิธีหรือขาดกุสโลบายที่จะช่วยให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจและเข้าถึงธรรมะที่ยากและลุ่มลึกได้อย่างง่ายดาย บางวัดหลีกเลี่ยงที่จะอธิบาย แม้จะอธิบายก็มักอธิบายผิดเพี้ยนไม่สอดคล้องกับแหล่งข้อมูลเชิงปฐมภูมิคือพระคัมภีร์ ประกอบกับวัฒนธรรมเชิงพิธีกรรมเน้นบุญคือการบริจาคทุนทรัพย์เพื่อสร้างวัดวาอารามทางวัตถุ(ศาสนวัตถุศาสนสถาน)มากกว่าบุญในมิติอื่นๆ^๗ กล่าวให้แคบลงก็คือ วัดอุเจริญขึ้นแต่

^๖ จรด ภิกษเว จาริกํ พุทฺชนหิตาย พุทฺชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानํมา เอเกน เทว อคมิตถ, เทเสถ ธมฺมํ อาทิกถยานํ มชฺเชกถยานํ ปริโยสานกถยานํ, สาทถํ สพฺพยชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พรหมจริยํ ปกาเสถ, สนฺติ สดฺดา อปฺปรชฺชก ขาติกา อสฺสวฺนตา ธมฺมสฺส ปรีหายนฺติ, ภฺวิสฺสนฺติ ธมฺมสฺส อณฺญาตาโร, อหฺมปิ ภิกฺขเว, เยน อุรุเวลา เสนา นิคม เตนฺอุปสงฺกมิสฺสามิ ธมฺมเทสนายาติ. วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๒/๔๐, วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/ ๘๖

^๗ ในพุทธศาสนา บอกวิธีทำบุญไว้ ๑๐ วิธี เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ ๑๐, ดู ที.อ.(ไทย) ๓/ ๒๔๖/๓๒๒

^๕ พุทธทาสภิกขุ, ธรรมะกับเยาวชน. พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา ,๒๕๓๗)

ธรรมะก็ตื่นขึ้นตามขึ้นมาด้วย^๘ ชาวพุทธเน้นการบริจาคมากมาย แต่กลับด้อยในด้านการพัฒนาตนเองให้สูงขึ้นไปด้วยหลักไตรสิกขาคือ วิชาศีล(ปรับพฤติกรรมให้ดีงาม) เจริญจิตภาวนาหรือบำเพ็ญสมาธิ(มีความมุ่งมั่นเด็ดเดี่ยว)บำเพ็ญภาวนาให้เกิดปัญญา(ปรับความเห็นให้ถูกต้องชอบธรรม) กล่าวในแง่หนึ่งคือ “คนปัจจุบันเอาแต่แข่งขันกันทำดี แต่ไม่มีใครเว้นชั่ว เพราะมีวแต่หลงผิด (เห็นผิดเป็นชอบ)”^๙ ที่เป็นเช่นนี้เพราะพระสงฆ์และวัดวาอารามในประเทศไทยยังขาดแนวคิดและรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมที่ชัดเจน

จากข้อมูลของวัดพัฒนาตัวอย่างที่ผ่านมาพบว่า วัดในประเทศไทยตลอดระยะเวลากว่า๔๐ ปี ยังคงอยู่ในมิติการพัฒนาแบบกระแสหลักคือเน้นการพัฒนาวัดในเชิงกายภาพด้านอาคารสถานที่ ในขณะที่วัดจำนวนหนึ่งซึ่งมีจำนวนน้อยกลับมีมิติพัฒนาแนวคิดและรูปแบบที่ตรงข้ามการพัฒนาวัดกระแสหลัก เช่น วัดปัญญานันทาราม เป็นต้น

วัดปัญญานันทาราม ตั้งอยู่ตำบลคลองหก อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี อยู่ในความอุปถัมภ์ดูแลของพระพรหมมิ่งคลาจารย์(ปิ่น ปญฺญานนฺโท) หรือ

^๘ ดู พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), **ก้าวไปในบุญ**, (กรุงเทพฯ : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑)

^๙ อ่านรายละเอียดใน พุทธศาสนากับไสยศาสตร์. (ไชยา : สุจิตต์การพิมพ์, ๒๕๓๔)

ท่านปัญญานันทภิกขุ วัดนี้สร้างเมื่อประมาณ ๓๐ ปีเศษ^{๑๐} โดยมีวัตถุประสงค์ในการสร้างวัดที่ชัดเจน คือ “ต้องการให้เป็นที่สร้างพระ สร้างคน สร้างเยาวชนของชาติ สร้างศาสนทายาทให้มีชีวิตอยู่ในโลกอย่างถูกต้อง ให้มีชีวิตเรียบง่ายตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เพื่อไม่ให้ตกอยู่ในอำนาจวัตถุนิยมมากเกินไป”^{๑๑}

อีกทั้งเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการ ๕ ดี ของพระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปิ่น ปญฺญานนฺโท) หรือท่านปัญญานันทภิกขุ คือ “คิดดี พูดดี ทำดี คบคนดี ไปสู่สถานที่ดี”^{๑๒} โดยท่านประสงค์ให้วัดแห่งนี้เป็นสถานที่ดี เพื่อให้คนดีมาคบกัน จะได้ช่วยกันทำดี พูดดี และคิดดี และเป็นการสืบสานปณิธานการร่วมกันฟื้นฟูศีลธรรมคุณธรรมจริยธรรมอันดีงามให้กลับมาสู่มนุษย์ ชุมชน สังคม ประเทศและแก่มนุษยชาติทั่วโลกตามอุดมการณ์ของท่านพุทธทาสภิกขุว่า “ศีลธรรม

^{๑๐} ดูรายละเอียดใน วัดปัญญานันทาราม, **สืบสานปณิธานวัดปัญญานันทาราม**. มปป., ๒๕๕๐.

^{๑๑} สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา ประเภทการเผยแผ่ศาสนาธรรม กรณีศึกษา วัดปัญญานันทาราม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี”, **รายงานการวิจัย**, (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ก (บทสรุปสำหรับผู้บริหาร)

^{๑๒} พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), **หลัก ๕ ดี**, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๐).

ไม่กลับมาโลกาวินาศ มนุษยชาติจะเลวร้ายกว่าเดรัจฉาน”^{๑๓}

จากวัตถุประสงค์ของการสร้างวัดดังกล่าวทำให้ทราบได้ในเบื้องต้นว่า นอกจากวัดแห่งนี้จะมีวัตถุประสงค์เช่นวัดทั่วไปแล้วยังมีอัตลักษณ์ที่พิเศษคือเน้นการสร้างวัดให้แปลกแตกต่างจากวัดอื่นๆ โดยยังคงดำเนินภาระกิจครอบคลุมภารกิจ ๖ ด้าน^{๑๔} แต่เน้นให้ครบสี่ธรรม ๓ คือ ปรีชาดี ปฏิบัติ ปฏิเวธ และได้สร้างวัดจัดบรรยากาศบริเวณรอบวัดให้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ร่มรื่นไปด้วยแมกไม้ธรรมชาติ แฝงไปด้วยปริศนาธรรมที่มีความหมายอันลุ่มลึก ทั้งที่ความจริงนั้นตามภูมิศาสตร์ในอดีตพบว่าที่ตั้งวัดเคยเป็นทุ่งนาที่ไร้ป่าไม้ธรรมชาติ ต่อมาตั้งเป็นสำนักสงฆ์สนเฒ่าแล้วกลายสภาพเป็นวัดปัญญานันทารามที่ร่มรื่นด้วยแมกไม้นานาพันธุ์ได้อย่างไร ?

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาแนวคิดและรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมที่

^{๑๓} พระธรรมโกศาจารย์(พุทธทาสภิกขุ), **ศีลธรรมกลับมาเกิด**, (กรุงเทพฯ : สหธรรมิกจำกัด), ๒๕๔๑.

^{๑๔} พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ได้กำหนดภารกิจของวัดไว้ ๖ ประการด้วยกัน คือ ๑) ภารกิจด้านการปกครอง ๒) ภารกิจด้านการศาสนศึกษา ๓) ภารกิจด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๔) ภารกิจด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ๕) ภารกิจด้านสาธารณูปการ ๖) ภารกิจด้านสาธารณสงเคราะห์.

เป็นอัตลักษณ์ของ วัดของวัดปัญญานันทาราม โดยมีแนวคิดและรูปแบบในการบริหารจัดการวัดและจัดสภาพสิ่งแวดล้อมธรรมชาติในวัดให้ทุ่งนากลายมาเป็นวัดที่ร่มรื่นด้วยแมกไม้นานาพันธุ์ คือ “ทำทุ่งนาให้เป็นทุ่งธรรม” เปลี่ยน “ผืนนาเป็นป่าไม้” หรือ “เปลี่ยนนาข้าวให้เป็นนาบุญ” วัดปัญญานันทารามมีแนวคิดและรูปแบบเฉพาะในการบริหารจัดการดูแลพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเผยแผ่พุทธธรรมได้อย่างเหมาะสมกลมกลืนลงตัวไม่ตกเป็นทาสกระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยมจนเกินไปได้อย่างไร ? ผู้วิจัยมองว่าวัดปัญญานันทาราม มีมิติแปลกใหม่ทั้งแนวคิดและรูปแบบในการพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่เผยแผ่พุทธธรรม สร้างพระ-สร้างคน-สร้างเยาวชนของชาติ-สร้างศาสนทายาทให้มีชีวิตอยู่อย่างถูกต้องเรียบร้อยดีงามตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ไม่ตกอยู่ในอำนาจวัตถุนิยมมากเกินไป แต่อะไรคือแนวคิดหลักที่อยู่เบื้องหลังของรูปแบบ(รูปธรรม)ที่ปรากฏให้เราเห็น ทั้ง ความร่มรื่นภายในวัด มีพุทธศาสนิกชนจำนวนมากเข้ามาศึกษาธรรมะ ปฏิบัติธรรม และนำธรรมะไปปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันอย่างไม่ขาดสาย เมื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงแนวคิดและรูปแบบที่เป็นอัตลักษณ์ของวัดแห่งนี้จะช่วยให้มองเห็นแนวคิด แนวทาง และแนวทำอันลึกซึ้งมากยิ่งขึ้นและสามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาวัดให้เป็นที่เผยแผ่พุทธธรรมให้ได้ผลยิ่งขึ้น และเกิดการพัฒนายั่งยืนต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดและรูปแบบการเผยแพร่พุทธธรรมของวัดปัญญานันทาราม

๒.๒ เพื่อวิเคราะห์การประยุกต์ใช้แนวคิดและรูปแบบการเผยแพร่พุทธธรรมของวัดปัญญานันทาราม

๓. ขอบเขตของการวิจัย

๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาข้อมูลด้านหลักธรรมและแนวคิดด้านการเผยแพร่พุทธธรรมจากเอกสารสำคัญ เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส และแนวคิดนักปราชญ์ชาวพุทธในอดีตและปัจจุบัน ตลอดจนข้อมูลในด้านการเผยแพร่พุทธธรรมของวัดปัญญานันทาราม

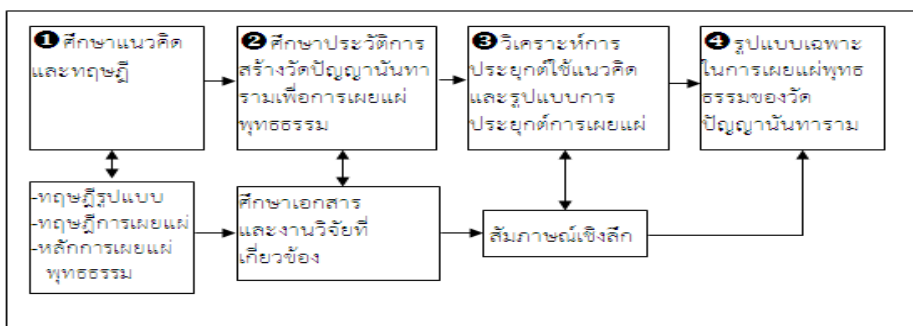
๓.๒ ขอบเขตด้านทฤษฎีและการประยุกต์ การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีรูปแบบและทฤษฎีการเผยแพร่ เพื่อนำมาปรับใช้ในการวิเคราะห์แนวคิดและรูปแบบการเผยแพร่พุทธธรรมของวัดปัญญานันทาราม โดยจะชี้ให้เห็นมิติการประยุกต์พุทธธรรมเพื่อประโยชน์แก่มวลชน

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research) โดยใช้วิธีศึกษา ๓ วิธี คือ ๑) **ศึกษาด้านเอกสาร (Documentary research)** ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารปฐมภูมิ คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญอื่นๆ รวมถึงหนังสือเอกสารผลงานที่เกี่ยวข้อง ๒) **ศึกษาภาคสนาม(Field Study)** โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) จากเจ้าอาวาส, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, พระเจ้าหน้าที, พระวิทยากร และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่พุทธธรรมในวัดปัญญานันทาราม ๓) **วิเคราะห์ข้อมูล** หลังจากได้ทราบข้อมูลจากคัมภีร์และจากการสัมภาษณ์แล้ว ผู้วิจัยจะวิเคราะห์และอภิปรายตามหลักฐานข้อมูลที่ได้รับเพื่อชี้ให้เห็นถึงแนวคิดและรูปแบบของการประยุกต์การเผยแพร่พุทธธรรมของวัดปัญญานันทาราม

๕. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วางกรอบแนวคิดการวิจัยไว้ ดังนี้

๖. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่าวัดปัญญาันทารามนี้สร้างขึ้นจากเจตนาธรรมณ์ของพระพรหมมังคลาจารย์(ปัญญาันทภิกขุ) ที่มุ่งมั่นให้วัดนี้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาเหมาะในการใช้ส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาให้เจริญก้าวหน้าเป็นเหมือนโรงพยาบาลทางใจของชาวโลกทั้งหลายที่มีความทุกข์ความเดือดร้อนวุ่นวายใจ เมื่อเข้ามาวัดปัญญาันทารามนี้จะพบความสะอาด-สว่าง-สงบ จึงสร้างวัดนี้ขึ้นตามวัตถุประสงค์หลักที่ว่าสร้างพระ สร้างคน สร้างเยาวชนของชาติ สร้างศาสนทายาทให้มีชีวิตอยู่อย่างถูกต้องเรียบร้อยดีงามตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ไม่ตกอยู่ในอำนาจวัตถุนิยมจนได้เปลี่ยนนามวัดนี้ใหม่จากสำนักสนเฒ่ามาเป็น “วัดปัญญาันทาราม” อันหมายถึง “อาราม(วัด)ที่ให้ความสุขเพลิดเพลินใจด้วยปัญญา หรือวัดที่ให้ทั้งความรู้(ปัญญา) ให้ทั้งความสุข(นันทะ) และมีความร่มรื่นแบบธรรมชาติ(อาราม) เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลทั้งจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้เกี่ยวข้องแล้วนำข้อมูลต่างๆมาวิเคราะห์ ทำให้ทราบว่าวัดนี้ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากหลักการหรือแนวคิดและรูปแบบต่างๆ จนเกิดการประยุกต์ใช้ในการเผยแพร่พุทธธรรมจนกลายเป็นอัตลักษณ์ของวัด โดยได้ผลสรุป ดังนี้

๖.๑ ด้านแนวคิด แนวคิด ๓ น. (แนว) คือ ๑) **แนวคิด** จากพุทธจริยวัตรในสมัยพุทธกาล โดยศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกหรือพุทธประวัติให้ทราบถึงจริยวัตรของการใช้ชีวิตในป่าตลอดพระชนมายุ

๘๐ พรรษา หรือการเผยแพร่พุทธศาสนาตลอด ๔๕ ปีของพระพุทธองค์ ซึ่งบทสรุปพบว่า พระองค์ประสูติท่ามกลางธรรมชาติ ปฏิบัติธรรมกลางธรรมชาติ ตรัสรู้กลางธรรมชาติ เสด็จแสดงธรรม พักจำพรรษากลางธรรมชาติ และดับขันธปรินิพพานกลางธรรมชาติ แนวคิดดังกล่าวได้ส่งผลมาสู่แนวทางของท่านพุทธทาสภิกขุ ๒) **แนวทาง** จากสวนโมกขพลาราม โดยท่านพุทธทาสภิกขุ (พระธรรมโกศาจารย์, เจริญ อินทปัญญา) ได้สร้างสวนโมกขพลารามขึ้นมาเพื่อใช้เป็นสถานที่ศึกษาปฏิบัติพัฒนาชีวิตของตนเอง และให้ชาวพุทธทั้งชาวไทยและต่างประเทศได้ศึกษาปฏิบัติและเผยแพร่พระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น แต่เนื่องจากมีความห่างไกลจากกรุงเทพมหานคร ท่านปัญญาันทภิกขุ จึงเกิดแนวคิดที่จะทำให้ใกล้กรุงเทพฯ ให้มากที่สุด ๓) **แนวทำ** จากวัดชลประทานรังสฤษฎ์ โดยท่านปัญญาันทภิกขุ (พระพรหม- มังคลาจารย์, ปณฺญานนโท) ได้สร้างวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี พยายามจำลองแบบหลายอย่างมาจากสวนโมกขพลาราม เช่น รูปแบบลานหินโค้ง การตักบาตรสาธิต การแสดงปาฐกถาธรรม การผลิตสื่อธรรมะ รวมถึงการประยุกต์เทคนิควิธีการสอนประยุกต์ศาสนพิธี จนสถานที่คับแคบไม่เพียงพอ ไม่สะดวกสัปปายะต่อการศึกษาและปฏิบัติอย่างจริงจัง จึงก่อให้เกิดแนวคิดที่จะขยายออกมาสร้างวัดปัญญาันทาราม ต.คลองหก อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี

แนวคิด ๕ ดี คือ นอกจากนี่ยังได้ยึดหลักการ ๕ ดี เพื่อสร้างสิ่งดี ๆ ไว้แก่โลกอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน โดยท่านเจ้าอาวาสและชาวพุทธที่เข้ามาศึกษาและปฏิบัติในวัดแห่งนี้ต่างเชื่อว่า เมื่อคนหันหน้าเข้าวัดเพราะธรรมะหรือแสวงหาความดี มากกว่าเข้าวัดเพราะหาของดีแล้วก็จะเกิดกระบวนการสร้างความดีเพื่อควบคุมคนเก่ง เพราะที่นี้เน้นการสร้างคนดี โดยคนดี เพื่อคนดี ด้วยการปรับแนวคิด ๕ ดีเพื่อชีวิตมีสุขมารวมไว้ให้เกิดขึ้นได้จริง คือ

๑) **๕ ดี** “ลูกที่ดีของพ่อแม่ ศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ เพื่อนที่ดีของเพื่อน พลเมืองดีของชาติ และศาสนิกชนที่ดีของศาสนา”ของหลวงปู่พุทธทาสภิกขุ

๒) **๕ ดี** “คิดดี พูดดี ทำดี คบคนดี และไปสู่สถานที่ดี” หรือ ๕ ดีเพื่อสังคม ของหลวงปู่ปัญญานันทะภิกขุ

๓) **๕ ดีวิถีพุทธ** “วันดี สัตว์ลักษณะดี สถานที่ดี กิจกรรมดี และกัลยาณมิตรดี”ของพระปัญญานันทมุนี (ส.ณ. สุภโร)

๖.๒ ด้านรูปแบบ

รูปแบบ ๓ ป. คือ ๑) **ประโยชน์** เน้นประโยชน์จากการใช้สอยอาคารสถานที่ ไม่เน้นให้ยิ่งใหญ่ถ่วงการวิจิตรพิสดารเข้มขลัง ทรงพลังลึกลับแบบวัดต่างๆ ไป และสามารถใช้ประโยชน์แบบสาธารณณะหรือก่อให้เกิดสาธารณประโยชน์มากกว่าประโยชน์แก่วัดหรือเฉพาะบุคคลเท่านั้น ทุกอย่างต้องได้ใช้ให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน ๒) **ประหยัด** สิ่งปลูกสร้าง อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ สิ่งของอุปโภคบริโภค เน้นความประหยัดเรียบง่าย โดยประหยัดทั้งค่าใช้จ่าย ประหยัดเวลาใน

การก่อสร้างดูแลรักษา หรือเน้นราคาถูกแต่มีความคงทนยาวนาน หรือประหยัดค่าสร้างในปัจจุบันและค่าซ่อมแซมอนุรักษ์รักษาในอนาคต ๓) **ปริศนาธรรม(ได้ปัญญา)** สิ่งปลูกสร้างทุกอย่างภายในวัดหรือทุกจุดจะต้องถูกใช้เป็นสถานที่ศึกษาฝึกฝนอบรมปฏิบัติขัดเกลากิเลส หรือเสริมสร้างบมเพาะให้เกิดปัญญา ผ่องด้วยแง่คิดในเชิงพุทธศิลป์หรือใช้พุทธศิลป์เป็นสื่อสอนพุทธศาสนา ใช้รูปธรรมนำสู่นามธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งนั้นอาคารสถานที่ต้องก่อให้เกิดความสงสัยใฝ่รู้ สร้างแรงจูงใจที่แปลกใหม่แก่ผู้พบเห็น จะได้ไตร่ตรองสนทนาธรรมหรือกล่าวในแง่หนึ่งก็คือเพื่อดึงดูดคนให้อยู่ศึกษาปฏิบัติอย่างจริงจังเข้มข้นนั่นเอง

รูปแบบ ๓ ส. คือ จากพัฒนาการ ๓ น. ดังกล่าวส่งผลให้วัดนี้ได้รับการสืบสานปณิธานโดยพระปัญญานันทมุนี(ส.ณ.สุภโร) เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน ได้สร้างเอกลักษณ์เฉพาะตัวในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่ไม่เหมือนใคร โดยมีการเน้นแบบ ๓ ส. คือ ๑. สร้างวัดเน้นเตี้ยแต่ไม่เปลี้ย หมายความว่าเรียบง่ายอยู่โดดเดี่ยวกลางทุ่งนา แต่ไม่เปลี้ยวังเวง เพราะจะยังคงเต็มไปด้วยผู้คนเข้ามาศึกษาปฏิบัติอย่างไม่ขาดสาย ๒. สร้างวัดให้มีความอิสระแต่ควบคุม ๓. สร้างวัดให้ร่วมสมัยกับเจ้าชายสิทธัตถะ และพระพุทธเจ้า คือมีความสะอาด ใหญ่กว้าง โอโถง โลง ไม่ทึบอับ มีความสว่างเหมือนวังของเจ้าชาย แต่ก็มี ความสงบร่มรื่นร่มเย็นเหมือนวัดป่า (อาราม, วนาราม)ในสมัยพุทธกาล เช่น เวฬุวนาราม เชตะวันวนาราม นิโครธาราม ชิวกัมพวนาราม เป็นต้น

๖.๓ ด้านการประยุกต์

การประยุกต์ ๕ ต. (๕ ด้าน) คือ

๑) ด้านบุคคล ได้ยึดต้นแบบคือพระพุทธเจ้า พุทธทาสภิกขุ และท่านปัญญานันทภิกขุ เป็นต้นแบบในการเผยแผ่พุทธธรรม สิ่งทีวัดปัญญานันทารามได้นำมาปรับประยุกต์ใช้คือ บุคลิกภาพหรือถ่ายภาพในการเป็นอยู่ ชีวิตประจำวัน การเทศนาแสดงธรรมที่ไม่เน้นพิธีกรรมแบบจารีต เช่น ไม่เน้นขึ้นนั่งเทศน์บนธรรมมาสน์ แต่เน้นการยืนปาฐกถาธรรม และนั่งเทศน์บรรยายธรรมแบบธรรมดาโดยไม่มีพิธีรีตองหรือพิธีกรรมแต่อย่างใด ๒) ด้านอาคารสถานที่ ได้มีการตีความถึงสภาพหรือบรรยากาศวัดในสมัยพุทธกาลที่มีสภาพร่มรื่น เป็นป่าที่สงบเยือกเย็น มีสายน้ำลำธาร มีนกป่า ไก่ป่า เป็นต้น และจำลองแบบบางอย่างจากสวนโมกขพลาราม เช่น ลานหินโค้ง โรงมหรสพทางวิญญูณ เป็นต้น อีกทั้งได้ประยุกต์จำลองแบบจากวัดชลประทานเพื่อสร้างพุทธศิลป์เป็นปริศนาธรรม มีโรงทานอาคารที่พักที่เรียบง่าย ๓) ด้านสื่อการสอน ได้ผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ ดุจสวนโมกข์และวัดชลประทานฯเช่น จัดทำหนังสือ วารสาร เทปบันทึกการบรรยาย ร้านจำหน่ายหนังสือ รวมทั้งสถานีวิทยุในการเผยแผ่พุทธศาสนาให้แพร่หลาย ๔) ด้านโครงการกิจกรรม เน้นการจัดกิจกรรมโครงการอบรมต่างๆ ที่หลากหลายภายใต้กรอบ ๓ ค่ายหลักคือ ค่ายพุทธบุตร ค่ายพุทธธรรม และค่ายคุณธรรม ด้วยการแยกกิจกรรมต่างๆ รวมไม่น้อยกว่า ๒๕ โครงการกิจกรรมประจำปี ตลอดถึงมีการปรับเปลี่ยนประยุกต์กิจกรรมต่างๆ ให้เหมาะสมกับวัยของผู้เข้าค่ายอบรม และเหมาะสมกับจำนวนวันเวลาสถานที่ อีกทั้งมี

ระบบการบริหารจัดการที่ดี เช่น มีการเก็บรวบรวมสถิติจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม มีการประเมินวิจัย และมีรายงานผลการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องทั้งในรายเดือนและรายปี เพื่อประโยชน์ในการปรับปรุงพัฒนาด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แพร่หลาย ๕) ด้านศาสนพิธี เน้นการประยุกต์ศาสนพิธีให้เข้ากับเทศกาลทั้งทางโลก(ปฏิทินสากล)และทางธรรม(ปฏิทินชาวพุทธ) เน้นให้กลมกลืนเข้ากับวิถีชีวิตชุมชนให้มากที่สุด เช่น กฐินกินกล้วย เป็นต้น ซึ่งชาวพุทธในท้องถิ่นนิยมปลูกกล้วยเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของชุมชน เน้นการอนุรักษ์อาชีพ สร้างรายได้ในชุมชน และส่งเสริมให้ชุมชนได้มีโอกาสทำบุญด้วยวัตถุธาณที่ตนเองมีอยู่ ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจและรู้จักสามัคคีทั้งต่อชุมชนและกิจกรรมศาสนา

การประยุกต์ ๒ ให้ คือ ๑) ให้คนเข้าวัดเพราะธรรมหรือแสวงหาความดีมากกว่าเข้าวัดเพราะหาของดีซึ่งปกติที่นั่นวัดทั่วไปจะเน้นการแจกของดีคือเครื่องรางของขลัง หรือของที่ระลึกอื่นๆ ที่เป็นวัตถุมงคล แต่วัดนี้ไม่เน้นการให้วัตถุธาณหรืออามิสทานในลักษณะนั้น แต่เน้นการให้เกิดธรรมทานคือการศึกษาปฏิบัติธรรมสอนคนด้วยการนำทำ (นำในการกระทำแบบผู้นำ) ไม่ใช่สั่งทำ(แบบบังคับบัญชา) ด้วยหลักธรรมที่ว่า “นะ อะนะริยัง กะริสสามิ เราจักไม่กระทำสิ่งที่ต่ำทราม” ร่วมใจสร้างชีวิตใหม่ สร้างคนให้เป็นมนุษย์ สร้างมนุษย์ให้เป็นพุทธบริษัท มีคุณสมบัติที่สำคัญ คือ รักผู้อื่น สร้างสรรค์ชีวิตมีค่าควรแก่การอยู่ร่วมกันอย่างญาติที่เื้อ้ออาทร มีชีวิตที่ไม่หาความสุขบนความทุกข์ของผู้อื่น ผิดตนจนมีคุณธรรมที่ผู้อื่นไว้วางใจได้

๒) ให้เกิดการสร้างความดีเพื่อ
ควบคุมคนเก่ง สืบเนื่องมาจากแนวคิดการ
 จัดการศึกษาของโลกปัจจุบัน เน้นแต่เรื่องให้
 คนรู้หนังสือแต่ขาดความรู้เรื่องความเป็นคนที่
 สมบูรณ์ วัดปัญญานันทารามจึงมีปรัชญาใน
 การจัดอบรมคือ “การสร้างความดีเพื่อควบคุม
 คนเก่ง” และมั่นใจว่า “ทุกคนพัฒนาได้ถ้าให้
 โอกาส” จึงได้จัดหลักสูตรตามแนวทางของ
 พระพุทธศาสนาที่มุ่งพัฒนาหลักสูตรเพื่อการ
 เรียนรู้ ด้านกิจกรรม วัฒนธรรม และคุณธรรม
 (ศีลธรรม และปรมาตถธรรม) กล่าวในแง่หนึ่ง
 คือเพิ่มปริมาณของคนดีให้มากขึ้นใน
 สังคมไทยและสังคมโลก ซึ่งมีค่าเท่ากับลด
 จำนวนคนชั่วลงไปโดยปริยาย ปกติคนชั่วส่วน
 ใหญ่จะเข้าใจว่าตนเองเก่งและสำคัญกว่าคน
 อื่น ดังนั้นวัดนี้จะต้องสร้างสำนึกใหม่ให้สร้าง
 ความดีงามในตัวเองไว้เพื่อควบคุมความเก่ง
 ของตัวเองให้สร้างสรรค์สิ่งดีงามต่อชีวิตและ
 สังคมโลก

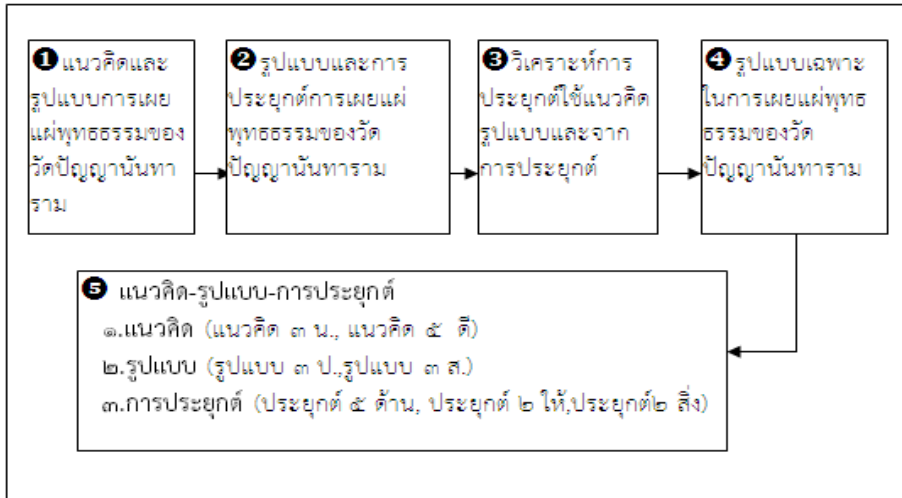
การประยุกต์ ๒ สิ่ง คือ ๑) สิ่ง
ควรค้นหาให้พบในวัดปัญญานันทาราม ๑๙
อย่าง คือ (๑) อิศระ แต่ควบคุม (๒) เตียว
 แต่ไม่เบสียว (๓) ร่วมสมัยกับเจ้าชายสิทธัตถะ
 และพระพุทธเจ้า (๔) ความพอเพียงอันแสน
 สุข (๕) ความรุ่มร้อนของพรรณพฤกษัตริ่งใจ
 (๖) การถ่ายทอดธรรมะเพื่อความสงบเย็นแผ่
 ด้วยอารมณ์ขันโดยพระอาจารย์หลายรูป (๗)
 เสี่ยงสวดมนต์ที่ไพเราะมีพลังดังก้องกังวาน
 ของพระเดช พระคุณท่านเจ้าคุณพระปัญญา
 นันทมุนี (ส.ณ.สุภโร) ท่านเจ้าอาวาส (๘)
 ปรีศนาธรรมในสถาปัตยกรรมและธรรมชาติ
 ของวัดปัญญานันทารามทุกแห่ง (๙) สีม่าที่ไม่มี
 มีใครเหมือนและไม่เหมือนใคร (๑๐) เจดีย์
 ระฆังสันติสุข สันติภาพ “Bomb to Bell”

(๑๑) ลานหินโค้งและไก่แจ้ (๑๒) ศาลา ณ
 ระนองและกลุ่มกุฏิพุทธสาวก (๑๓) สำนักงาน
 เพื่อติดต่อทำกิจกรรมทุกชนิดรวมทั้งการถวาย
 ปัจจัยทำบุญ พร้อมทั้งรับใบอนุญาตนาบัตร์
 (๑๔) หนังสือพระพุทธรูปศาสนาวัดปัญญานันทา
 ราม (๑๕) กิจกรรมที่น่าปลื้มใจและประทับใจ
 ของเด็กๆ ตั้งแต่วัยอนุบาล ประถม และมีธยม
 ในวันอาทิตย์และวันสำคัญทางศาสนา หรือ
 อาจเป็นวันธรรมดาโดยเฉพาะอรรถรสจาก
 นิทานธรรมะโดยหนูน้อยวัยอนุบาล (๑๖) ชาม
 มาตรฐาน(น้องกะละมัง) สำหรับตักอาหาร
 เข้าและเพลน้ำปานะในยามเย็นที่แสนอร่อย
 ทุกชนิด (๑๗) อาทิตยอัสดงสุดแสนงดงาม
 ประทับใจ (๑๘) เมรุเผาศพคนเป็น (๑๙) กินข้าว
 งานแมว อาบน้ำในคู อยู่กุฏิเฝ้าหมู ฟังยุง
 ร้องเพลง

๒) สิ่งที่ค้นหาเท่าไรไม่มีวันพบใน
วัดปัญญานันทาราม ๑๒ อย่าง คือ (๑) ตู้
 หยอดเหรียญหรือหย่อนธนบัตร หรือตู้บริจาค
 ในอุโบสถ (๒) เข็มขัดและคำทำนาย (๓) พระ
 เครื่อง ตะกรุด ประคำ ของขลัง (๔) สะเดาะ
 เคราะห์ สืบชะตาราตรี แก้วบน รตนน้ำมนต์
 เขกกบาล เป่ากระหม่อม (๕) ดุฤกษ์ยาม
 ทำนายดวงชะตา (๖) ซ็อบุญ ซ็อบวรร์ค ซ็อบ
 วิมาน (๗) พิธีกรรมเชิงอภินิหาร ไสยศาสตร์
 ปลุกเสกกลางเลฆลงยันต์ (๘) ปิดทอง
 พระพุทธรูปหรือตักบาตรบูชาพระประจำวัน
 (๙) การจำหน่ายดอกไม้รูปเทียน แผ่นทองปิด
 ทอง (๑๐) ลานเจดีย์ โโกศ ที่ใส่กระดูก (๑๑)
 เมรุเผาศพ รวมถึงศาลาสวดศพ (๑๒) ความ
 ว่างานและการอยู่อย่างนิ่งเฉยของพระสงฆ์
 สามเณร แม่ชี อุบาสก อุบาสิกาประจำวัด

จากผลการวิจัยดังกล่าวมาข้างต้นอาจสรุปให้เห็นเป็นตารางได้ดังนี้

จึงสรุปได้ว่า ผู้เข้ามาวัดนี้แล้วจะรู้สึกว่าการนี้ไม่เหมือนวัดทั่วไป เพราะไม่ได้ถูกสร้างขึ้นให้มีความหมายถึงสถานที่รวมของอุโบสถ(โบสถ์) วิหาร ลานเจดีย์ ปราสาท สถูป ที่ใส่กระดูกที่เสี่ยงเชื่อมขีบนบานศาลกล่าว เป็นต้น แต่วัดนี้คือสถานที่ที่จะให้เกิดความสะอาด สว่าง สงบ หรือสถานที่บำเพ็ญบุญ ให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา แก่ผู้เข้ามาศึกษาปฏิบัติธรรม หรือทัศนศึกษาภายในวัด โดยอาจศึกษาข้อมูลในเบื้องต้นได้จากหนังสือคู่มือปฏิทิน แผ่นพับประชาสัมพันธ์ของวัด หรือสอบถามเจ้าหน้าที่ของวัด วัดปัญญานันทารามจึงมีแนวคิดและรูปแบบเฉพาะในการเผยแพร่พุทธธรรมทั้งในส่วนที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดและรูปแบบจากภายนอกและได้สร้างปรับเปลี่ยนประยุกต์ขึ้นมาเองจากภายในวัด จนกลายเป็นวัดที่มีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น

เด่นในรูปแบบที่ไม่ซ้ำใคร ซึ่งความแตกต่างดังกล่าวได้กลายเป็นเสมือนจุดดึงดูดสร้างแรงจูงใจให้พุทธศาสนิกชนสนใจเข้ามาศึกษาปฏิบัติอย่างจริงจังไม่ขาดสายหรือเกิดความต่อเนื่อง ถึงแม้พระพรหมมงคลอาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) ผู้ก่อตั้งจะมรณภาพไปแล้วก็ตาม แต่บรรยากาศของความเป็นวัดปัญญานันทาราม ยังคงเป็นวัดที่สร้างและรักษาบรรยากาศของความเป็นวัด(อาราม) ที่พร้อมจะหยิบยื่นปัญญาความเฉลียวฉลาดรู้เท่าทันอารมณ์กิเลสในตนและมีความสุขให้แก่ผู้ที่เข้าไปพูดคุยพบปะสนทนาธรรมในวัดและขยายออกไปสู่สังคมกว้างต่อไปอย่างยั่งยืน

๗. ข้อเสนอแนะ

๗.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) ควรมีการทบทวนบทบาทการสร้างวัดพัฒนาตัวอย่างอีกครั้งเพื่อให้ทราบว่ามีกรอบแนวคิด มีรูปแบบนโยบายในการสร้าง รักษาสภาพของวัดเป็นไปในทิศทางใดบ้างโดยเฉพาะอย่างยิ่ง วัดพัฒนาตัวอย่างในด้านต่างๆ ดังกล่าวยังคงรักษาสภาพของความเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง และได้พัฒนาโดยยกระดับขึ้นไปในด้านในบ้าง

เพื่อเป็นศูนย์กลางของการเผยแพร่ศาสนาในชุมชนได้มากน้อยเพียงใด

๒) ควรศึกษาความเป็นไปได้ในการใช้สวนโมกข์ วัดชลประทานฯ และวัดปัญญานันทาราม เป็นต้นแบบในการขับเคลื่อนและสร้างเครือข่ายการเผยแพร่พุทธธรรมอย่างจริงจังให้ครอบคลุมทั้งปรียัติปฏิบัติ และปฏิเวธ โดยไม่เน้นเป็นการเฉพาะด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น

บรรณานุกรม

กุลสินี มุทธากลิน. **ไทยยุควัฒนธรรมทาส**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๑.
 พุทธศาสนิกชน, **พุทธศาสนากับไสยศาสตร์**. (ไชยา : สุจิตต์การพิมพ์, ๒๕๓๔)
 _____ . **ธรรมะกับเยาวชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา , ๒๕๓๗)
 พระธรรมโกศาจารย์(พุทธทาสภิกขุ). **ศีลธรรมกลับมาเกิด**. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑.
 พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). **หลัก ๕ ดี**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๐.
 พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต), **ก้าวไปในบุญ**. (กรุงเทพฯ : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑)
 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร :
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.
 _____ . **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร :
 โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
 วิทย์ วิศทเวทย์ (๒๕๓๖). **ปรัชญาทั่วไป มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑.
 กรุงเทพฯ : บริษัทอักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด., ๒๕๕๐.
 วัดปัญญานันทาราม. **สืบสานปณิธานวัดปัญญานันทาราม**. มปป., ๒๕๕๐.
 สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแพร่ศาสนาธรรมของวัด
 ในพระพุทธศาสนา ประเภทการเผยแพร่ศาสนาธรรม กรณีศึกษา วัดปัญญานันทาราม
 อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี”. **รายงานการวิจัย**. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วน
 จำกัด ภาพพิมพ์, ๒๕๔๘.

